

הלכה למעשה

(בענין פתיחת מקרר חשמלי בשבת)

— מ א ת —

שלמה זלמן אויערבאך

ירושלים

מחיר 1.25 ₪

הוצאת חתומים

נשאלתי מאת חכם אחד בנידון חדר שיש בו הסקה אוטומטית. היינו שבשעה שמזג האויר שבבית מתקרר ומגיע לדרגת קור מסוימת מתחלת ההסקה — ע"י הבערת שמן או ע"י הדלקת חשמל — והיא נמשכת עד שהחדר מתחמם ומגיע למעלת חום מסוימת ואז כבה ונפסק, ואינו חוזר ונדלק עד שהקור מגיע עוד פעם לאותה הדרגה שהיתה מקודם, וכך הולך הדבר וחוזר חלילה כל הזמן, ושאלני אם מותר לפתוח בשבת דלת החדר בשעה שמזג האויר בחוץ קר, הואיל וע"י הפתיחה נכנס הקור ונמצא שבפתיחתו הוא גורם מלאכת הבערה, ולפעמים יש גם לחשוש שמא בשעת הפתיחה כבר היתה דרגת הקור קרובה לנקודה המסוימת, ונמצא שע"י הפתיחה אינו רק גורם אלא עושה ממש בשבת מלאכת הבערה. יחד עם זה נתבקשתי מאותו השואל לחוות דעתי בענין פתיחת הדלת של מקרר חשמלי בשבת, היות וגם בזה גורמים ע"י הפתיחה להכנסת החום, ויש אשר תיכף עם הפתיחה מתחיל המנוע לעבוד, ואף שתשובתי היתה אז להיתר, עכ"ז נדרתי לבקשת רבים לפרש טעמי הדברים ולפרסם אותם ברבים. אכוון הפעם את דברי אך ורק לפתיחת הדלת של מקרר חשמלי ולא לענין הסקה.

לתועלת המעיינים אקדים לבאר בקצרה את התהליך של מחזור הקירור והפעלת המנוע*) ואף שישנם סוגים שונים, לענין דינא אין שום נ"מ ביניהם. בתוך תא הקירור הנקרא פריצער בלעז נמצא מיכל קטן של גז מסוים, המחובר ע"י צנור למפוח העשוי מחומר גמיש. כשהטמפרטורה עולה בתוך המקרר, והגז מתחיל להתפשט הוא לוחץ את המפוח וגורם

(*) הנני מביע תודה והוקרה לידידי המכובד ד"ר זאב לב שיח"י על מתן עזרתו בתיאור הטכני של המקרר ובמודע החשמל.

אוצר החכמה

להתפשטותו. התפשטות זו גורמת לסגור מעגל חשמלי ע"י זה שעושה מגע בין שני צדדים של מפסק חשמלי. המנוע מתחיל לעבוד ומפעיל את גז הקירור הנמצא בתוך רשת המכונה ועושה את מחזור הקירור. לאחר שמתקרר, הולך לחץ הגז וקטן, והמפוח מתכווץ שוב, ובטמפרטורה מסוימת — הנמוכה מטמפרטורת המגע, המעגל נפתח שוב ע"י קפיץ נגדי והפעולה נפסקת. אפשר גם להוריד או להעלות את מדת הקור של המקרר ע"י רגולטור המשנה את המרחק שבין המפוח והחלק הנגדי של המפוח. עקרונות הקירור הם שנים א) טמפרטורת ההתאדות של נוזל תלויה בלחץ, כאשר לחץ הגז גדל, הגז מתאדה בטמפרטורה גבוהה יותר. ב) התפשטות של גז גורמת להורדת הלחץ והטמפרטורה. "מחזור הקירור" הוא כדלהלן: המנוע מפעיל הלוחץ את הגז בלחץ גבוה, ואשר מפני זה הוא גם מתחמם, ועל ידי פתיחת שסתום אוטומטי עובר הגז החם לצנור מפותל המקורר ע"י מניפה או ע"י האויר שמסביבו. הגז נמצא עכשיו בלחץ גבוה ובטמפרטורה נמוכה ולכן הוא נהפך לנוזל. מכאן הוא עובר דרך שסתום אחר לבית קיבול רחב יותר הנקרא תא הקירור, שבו הוא מתפשט באופן מהיר. התפשטות זו גורמת לירידת הלחץ והטמפרטורה. מכיון שהנוזל נמצא עכשיו בלחץ נמוך ובטמפרטורה נמוכה, הוא מתחיל להתאדות. את החום הדרוש בשביל ההתאדות מקבלים מהאויר שבמקרר, או מהמאכלים שבתוכו. כך יורדת הטמפרטורה בתוך המקרר, הגז עובר שוב לקומפרסור ולחץ הגז שוב גדל, והמחזור מתחיל מחדש עד שמפני הקור מתכווץ המפוח והמפסק החשמלי מפסיק את המחזור.

פשוט וברור שבשעה שהמנוע עובד אין לחוש כלל לפתיחת הדלת, כי אעפ"י שהחום הנכנס לתוך המקרר גורם להאריך יותר את זמן עבודתו, ויש לפעמים שלולא הפתיחה היה נפסק תיכף, ורק הפתיחה גורמת להמשך עבודתו, מ"מ אין בזה שום איסור והרי זה דומה לסוגר את החלון כדי שלא יכנס הרוח ויכבה את הנר, והיינו משום שמניעת כיבוי אינה חשובה כלל כגרום הבערה, והוא הדין בנידון דידן. ואין זה שייך כלל למוסיף שמן בנר שחייב משום מבעיר, כי הוא עצמו בוער, משא"כ כאן, עבודת המנוע היא ע"י הפסקת הזרם, ואילו החום הנכנס לא בוער ולא מבעיר אלא מונע רק את הפסקת מעגל הזרם, וכיון שכן פשוט הוא שלא כלום הוא. ברם נראה שאם ננקוט שאסור לפתוח את המקרר בשעה שהמנוע נח ואינו עובד, משום איסור גרם מלאכה, האסור לא במקום הפסד, יש לדון אם בבין השמשות של ערב שבת היה נח, שיהא אסור לפותחו בכל

השבת, גם בשעה שהוא עובד, משום הטעם, מגו דאיתקצאי לבין השמשות
 איתקצאי לכולי יומא, ואסור אעפ"י שהפתיחה היא כמו לצורך גופו ומקומו,
 כיון שבמוקצה מחמת איסור, קיי"ל דאמרינן מגו דאיתקצאי, ופשוט הוא
 דאמרינן מגו דאיתקצאי, לאסור גם טלטול של חלק מהכלי, וכההיא
 דמוכני בשבת, מ"ד ע"ב, עיי"ש. כן מבואר בשו"ע או"ח סי' ש"י לענין
 כיס שהיו בו מעות בביה"ש, שהכיס נעשה בסיס, ואסור להכניס בו ידו,
 אעפ"י שטלטול כל הבגד מותר, וכן לענין מפה שעמדה עליה מנורה
 בביה"ש, סובר הט"ז, שמקום העמדת הנרות נחשב בסיס ואסור בטלטול,
 ושאר כל המפה מותרת, עיי"ש ובפרמ"ג. וכן מצינו בעוד כמה מקומות,
 והוא פשוט וא"צ לפנים. וכ"ש כאן שטלטול המקרר עצמו ממקום למקום
 אסור, ועיקר טלטולו הוא רק פתיחת הדלת וסגירתה, וכיון שכן ודאי
 שייך לומר בזה, מגו דאיתקצאי.

ואין לומר, כיון שהאיסור הוא רק מחמת דבר אחר לא חל על
 זה שם מוקצה, שהלא בבית שהוא מלא פירות ונפחת ביו"ט, שנינו בביצה
 ל"א ע"ב, שנוטל ממקום הפחת, וכתבו רש"י ותוס' דהיינו באופן שהסתירה
 עצמה אסורה רק מדרבנן, אבל באופן האסור מדאורייתא נאסרין שפיר
 הפירות משום מגו דאיתקצאי, אע"ג שהקצאת הפירות היא רק מחמת איסור
 פחיתת הבית ולא מחמת עצמן. ואפילו להחולקים ומתירין שם את הפירות
 בכל ענין, משום האי טעמא שלא נקרא מוקצה מחמת איסור אלא א"כ
 האיסור הוא בגוף הדבר, מ"מ חושבני שבנידון דידן נחשב שפיר, שהאיסור
 הוא בגוף הדבר, כלומר כמו שבבין השמשות היה אסור לטלטל ולפתוח
 את הדלת כך אסור בכל השבת.

אמנם להרמב"ן, בריש ביצה ובפרק חבית, שסובר שבלא דחייה
 בידים, אמרינן שפיר שכשנסתלק האיסור נסתלק גם המוקצה נראה דשרי
 גם בנידון שלנו, אבל הרי נפיש רבואתי דפליגי עליה.

אך צ"ע קצת מהמג"א, סי' רע"ז סק"א, שסובר בנר שמונח ממש
 נגד פתיחת הדלת, וגם קרוב אל הדלת, שאסור לפתוח בשבת את הדלת
 אפילו בנחת, ואפילו בשעה שאין הרוח מנשב עיי"ש, ובכ"ז איננו אומרים
 שאם היתה הדלת סגורה בבין השמשות שיהא אסור לפתוח את הדלת
 בכל השבת, גם לאחר שכבר כבה הנר, משום טעמא דמגו דאיתקצאי;
 ואעפ"י שלענין בסיס אנו אומרים שאין הדלת נעשית בסיס להנר, היינו
 משום שהבית חשוב טפי, ובטל לגבי הבית טפי מלגבי הנר, אבל באופן

זה שהוא מוקצה מחמת איסור כבוי, מפני מה יהא מותר לטלטל אח"כ את הדלת בשבת?¹) אבל אפשר שכיון שע"י זהירות והתחכמות יכולים לפתוח את הדלת באופן המותר אין זה מוקצה. ועוד, כיון שע"י עכו"ם, או מן הצד, יכולים גם להעביר את הנר למקום אחר, לכן אין הדלת נעשית מוקצה. ואין זה דומה למוקצה מחמת בסיס לדבר האסור שאין אנו אומרים כן, משום דשאני התם, שהבסיס נחשב כגוף אחד עם המוקצה ורואין את הבסיס עצמו כמוקצה, משא"כ כאן. ועיין גם באו"ח סי' רנ"ט לענין פתיחת פי התנור בליל שבת, דלכו"ע אסור ע"י ישראל אם ידוע שיש שם גחלים לוחשות מפני שהרוח מבעיר את הגחלים, וכיון שכן, איך רשאי לפותחו למחר, והא מגו דאיתקצאי לביה"ש איתקצאי לכולי יומא. ואולי גם שם אם נזהר הרבה אפשר לפתוח את התנור גם בבין השמשות. עכ"פ נמצא שבנידון שלנו אם ירצה להוציא או להכניס אוכלין ומשקין לתוך המקרר אין לו תקנה אלא לפתוח ולסגור את הדלת ע"י טלטול מן הצד, שמותר לצורך דבר המותר, או בגופו וכלאחר יד, שיקל יותר, ומותר בכל ענין.²

אבל כל זה דוקא אם המקרר היה נח כל הזמן של שיעור בין השמשות, משא"כ אם במקצת ביה"ש עבד המנוע הרי מותר.³) ומפורש יותר בשו"ע הרב, סי' ש"י סעיף ז': "וכל זה בדבר שהיה מוקצה כל ביה"ש אבל דבר שהיה ראוי בביה"ש אפילו במקצתו לבד ואח"כ נתקלקל — ואח"כ חזר וניתקן חזר להיתירו, ואין אומרים מתוך שהוקצה ונאסר כבר במקצת השבת הוקצה לשארית השבת כולה". ומסתבר שהוא הדין גם להיפך, שאם בתחלת ביה"ש היה אסור, ובאמצע ביה"ש הותר, שאין אומרים מגו דאיתקצאי משום תחלת ביה"ש בלחוד.⁴)

1) ואף במחבר שייך מוקצה כזה, כמבואר בכמה מקומות, ועי' כעין זה בפרמ"ג סוף סי' רע"ז.

2) ועי' בשו"ע הרב, סי' רע"ז סעיף י' בטלטול באחורי ידיו שנקרא טלטול בגופו, וה"חוספת שבת" סובר שכל שיכול לטלטל את המוקצה ביד אחת והוא נוטל בשתי ידים הוא כטלטול מן הצד.

3) כמבואר בפמ"ג סוס"י רע"ט שמהגמ' שבת מ"ג ע"א מוכח שדוקא אם היה מוקצה כל ביה"ש אסור, ולא כשהוקצה רק למקצת ביה"ש.

4) ומה שאמרו בגמ', ביצה ל' ע"ב, באומר איני בודל מהם כל ביה"ש, ומבואר במג"א ובמחמ"ש סי' תרל"ח סק"ו, דבאמצע ביה"ש לא מהני תנאי משום ספיקא דדילמא כבר לילה עיי"ש, אפשר שמוקצה מחמת מצוה חמור יותר, כיון שאף גם באמצע היום נעשה מוקצה, ואין אומרים שאין מוקצה לחצי שבת, עיי"ש במשנ"ב ובאוה"ל, ד"ה בהזמנה לאו מלתא, ובמק"א הארכת.

מאמר

כמו כן נראה שאף אם המנוע נח כל בין השמשות ומי שהוא עבר ופתחו, או נפתח מאיליו, אין האוכלין שבו אסורין משום מוקצה, כי אפילו אם שכח להוציא מהמקרר את המנורה, שעושה בפתיחתו איסור תורה של מבעיר, נראה שאם נפתח בשוגג או ע"י עכו"ם שאינו עושה לצורך ישראל אין על זה איסור מוקצה, וכמ"ש המג"א בסוף סי' תקי"ח, שמפסק השו"ע משמע "דמי שיש לו ליפתות טמונים בבור ופתחן עכו"ם בשבת או ביו"ט דאין בהן משום מוקצה". עכ"פ מבואר שם שבאופן שהאיסור הוא רק מדבריהם, וגם אין הפירות מוקצין מחמת עצמן, נקטינן ודאי שלא חל כלל על הפירות איסור מוקצה. ובנידון שלנו הרי פשוט וברור, שגם בשעה שהמנוע נח אין שום חשש של איסור תורה בפתיחת הדלת ובפרט שמותר ודאי לפותחו מן הצד או כלאחר יד.

ובמק"א הבאתי ראיות ברורות, שמה שחילקו בגמ', ביצה כ"ז ע"א, בין גומרו בידי אדם לנגמרו בידי שמים, ואמרו שכשגמרו בידי אדם אין אנו אומרים מגו דאיתקצאי, אין כוונתם לומר שבאופן שיש ביד האדם לעשות מעשה ולגמרו עדיף יותר מן האופן שנגמר ממילא בידי שמים. אדרבה, ומה במקום שמחוסר מעשה לא נגמר מוקצה כל שכן היכן שהתיקון בא ממילא בלא שום מעשה שעדיף יותר, וכידוע דמחוסר זמן לאו כמחוסר מעשה דמי. אלא עיקר כוונתם הוא שבידי שמים ובאופן שאין זה כ"כ ברור, כמו צמוקים וגרוגרות שתלויים בחום השמש וכדומה, דוקא באופן זה נעשה מוקצה⁵). ומה שקשה לו מנר שכבה, שאוסרים מטעם מגו דאיתקצאי, אע"ג שלפי ערך השמן ברור הדבר שיכבה בשבת, עיין גם במשנ"ב סי' ש"ח ס"ק ס"ג, בבגד שהיה רטוב בביה"ש, שכיון שהיה אסור בביה"ש לטלטלו שמא יבוא לידי סחיטה, אמרינן נמי מגו דאיתקצאי לביה"ש איתקצאי לכולי יומא, ואסור לטלטלו כל השבת, אע"פ שידועים ברור שלאחר ביה"ש ודאי יתיבש, נלענ"ד דשאני התם, שם עכ"פ הקצתו ודחאו בידים לביה"ש, משא"כ בכה"ג, דמה שאינו ראוי לביה"ש אינו מחמת הקצאה ודיחוי אלא מסיבה אחרת, וכהיא דסתם קדירות ביה"ש רותחות הן, שאינו מרתיחן כדי לדחותן, אלא אדרבה רתיחתן היינו הכשרתן וצורך אכילתן דלא הוי מוקצה, שאם לא תאמר כן מי שאכל בשר סמוך לכניסת השבת, באופן שאסור לאכול מאכלי חלב

(5) כן סובר גם ה"לבושי שרד" בס"י ש"ט, ט"ז ס"ק י"ד, עיי"ש.

בכל ביה"ש, יהא אסור באכילתן כל השבת משום מגו דאיתקצאי לביה"ש, דאמרינן נמי גם מחמת איסור דרבנן, ואע"ג שאינם מוקצה לענין טלטול כיון דחזי לאחריני, מ"מ מבואר בשבת מ"ו ע"ב, תוד"ה מי יימר, דאמרינן נמי מגו דאיתקצאי לביה"ש מאכילה איתקצאי לכולי יומא, אף בכה"ג שלא היה כלל מוקצה לענין טלטול. ויש עוד כמה ראיות כאלה. ועיין בשבת מ"ג ע"א, תוד"ה בעודן עליו, ולענ"ד נתכונן שם לחילוק זה, בכופה סל לפני האפרוחין אע"ג שבידו להפריחן כיון שלבין השמשות הקצה אותן, שפיר אמרינן דאיתקצאי לכולי יומא. וזהו גם הטעם שמותר להעמיד ע"ג האש קדירה חייתא של בשר סמוך לביה"ש אע"ג דנפיש רבוואתא הסוברים שבשר תפל שהוא קשה ולא רך נחשב מוקצה, וכ"ש בדג תפל דלכו"ע הוי מוקצה, ואיך מותר אח"כ לאוכלן בשבת ולא אסרינן להו משום מגו דאיתקצאי. על כרחך שבאופן שאינו מקצה אותן מדעתו, אלא אדרבה שהוא עסוק בהכשרתן וגם עתידין ודאי להתבשל לאחר זמן, אין זה נחשב כלל מוקצה^ה. וכיון שכן, נראה שבנידון שלנו אף אם המקרר נח ולא עבד כלל כל ביה"ש אינו נעשה משום כך מוקצה לכל השבת, הואיל וכך דרכו תמיד לעבוד ולנוח לסירוגין, וכיון שגם ברור הדבר שיתחיל אח"כ לעבוד אין זה מוקצה, ורשאי ודאי לפותחו בכל השבת בשעה שהוא עובד.

גם נראה שבשעה שהמנוע עובד, מותר ג"כ להוריד את הטמפרטורה של המקרר ע"י הרעגולאטור המיועד לכך, כיון שבפעולתו זו הוא רק מקטין את המרחק שבין המפוח והחלק הנגדי של המפסק ורק גורם בכך המשכת העבודה, ואין לחוש בזה לתיקון מנא, כיון שהכפתור מיועד לכך, ורגילים תמיד לשנותו, ושפיר שרי בכה"ג, דאין לחוש לשמא יתקע. ולפי המבואר להלן נראה שהוא הדין שמותר גם להעלות הטמפרטורה אעפ"י שגורם בכך להקדים הפסקת העבודה, ואף שבהורדה זו הוא גורם למעט את הזמן, שהמנוע נח ואינו עובד, ונמצא שבמשך היום יעבוד מספר פעמים יותר, מ"מ נראה מכיון שבשעה שהוא עושה את מעשהו אינו גורם שום מלאכה, זולת המשכת העבודה, לא איכפת לנו כלל במה שגורם להקדים אח"כ את הפעלת המנוע לאחר שישבות, וכמו"ש במק"א שמותר לגרום כבוי לפני ההדלקה, כגון לנעוץ בורג בשעון האוטומטי

(6) ומתיישב בכך מה שהקשייתי לעיל מהשו"ע בסוף סי' רנ"ט ומה שקשה על זה מדברי התוס' בכמה מקומות בענין מוקצה מחמת יום שעבר נתבאר בע"ה בכמה מקומות.

לכבות את החשמל שהשעון עתיד אח"כ להדליק, ומוכת הוא מכמה מקומות שמותר בכה"ג גם בגרם מלאכה דאורייתא, ולא רק בגרם הפעלת מנוע.

ולדוגמא אציין: (א) מעולם לא שמענו שיהא אסור להחזיר קדירה בשבת אף באופן שיש לחוש שהמים שבתוך הקדירה יתאדו מחמת האש והבשר יטוגן אז בצלי קדר, ואיננו חוששים לצלי אחר בישול שאסור מה"ת. וכמו כן מותר להחזיר בשבת מים רותחין ע"ג תנור חשמלי קטום אף באופן שהתנור יכבה אח"כ ע"י שעון המיועד לכך, ולאחר שהמים יצטננו יודלק שוב התנור והמים יתחממו ואיננו חוששים כלל להא דבלח, במים שיש בישול אחר בישול בנצטנן לגמרי. (ב) מבואר שמשמרת שנתן בה שמרים מערב שבת מותר ליתן עליהם מים כדי שיחזרו צלולים לזוב, ועיין במשנ"ב, סי' שי"ט, ס"ק ל"ג, שאע"פ שהמים המתערבים עם השמרים אינם ראויים לשתייה בלי סינון, ונמצא שגם בסינון המים יש איסור, בכ"ז אנו אומרים שכיון שבשעה שהוא נותן את המים לתוך המסננת הרי הם צלולים ולא אסורים בסינון שוב לא איכפת לנו במה שנפסלין אח"כ משתיה ע"י תערובות השמרים. ועיין בחזו"א על שבת סי' ה'. וגם לא נזכר כלל בשום מקום שהמבעיר אש בשבת נחשב כמכבה מפני שהוא גורם כבוי ועשיית פחם לאחר ההדלקה, ואינו דומה לזורק אבן מרה"ר לרה"ר. ורה"ר באמצע, שאסור גם משום הכנסה, דשאני התם שהאבן והרשויות כבר ישנן בעולם, משא"כ בנידון שלנו, שכפי מה שהוא עכשו לא שייכת בו כלל המלאכה שלאח"כ. וחושבני שזהו גם טעמו של המג"א בסי' שי"ח סק"מ, שכתב דהא דביבש אין בשול אחר בשול, היינו אפילו אם יהיה נימוח לפני שיגיע לשיעור שהיד סולדת בו, משום דאזלינן בתר השתא, ובשעה שמעמיד על האש הריהו יבש.

גם בשעה שהמנוע נח אין לחשוש כלל לזה שע"י הפתיחה יכנס החום ויקדים הפעלת המנוע. פשוט הוא שלענין זה שהפתיחה גורמת הכנסת חום, הרי זה נחשב בודאי כפסיק רישא דלא ניהא ליה, שהרי הוא רוצה ודאי שהחום לא יכנס, והמקרה ישאר בקרירותו באופן שלא יצטרך כלל להקדים הפעלת המנוע. לעומת זה ברור שהפותח מתחשב עם המציאות, וכיון שיודע הוא שאי אפשר כלל שלא יחדור החום, נמצא שודאי נוח לו שהחום יפעיל את המנוע כדי לקרר את האוכלין והמשקין שבתוך המקרה, וכיון שכן יש להסתפק אם נחשב באופן זה כפסיק רישא דניהא ליה או לא.

והנה גם מסוכרייתא דנזייתא שאסור להדק משום סחיטה, סובר הערוך, שאם אינו מעמיד כלי תחתיו, והמשקה הנסחט הולך לאיבוד מותר לסתום אף באופן שמהדק יפה, וא"א שלא יסחוט, משום שהוא פס"ר דלא ניחא לו, ולכאורה יש להסתפק גם שם, מה הדין באופן שמצטער ולא ניחא לו כלל בזה שהיין נסחט ויוצא מהפקק, אך מכיון שהוא צריך לסתום ויודע שבע"כ היין נסחט נגד רצונו, לכן העמיד כלי תחתיו כדי שיזוב היין לתוכו ולא ילך לאיבוד, אם אומרים שנחשב משום כך כניחא לו, או לא, ברם נראה, שאף אם נאמר שם שנחשב כפסיק רישא דלא ניחא לו, מ"מ אין זו ראייה לנידון שלנו, דשאני התם שהאיסור של מפרק, היינו סחיטת היין, מצטרף מב' פעולות: א) עיקר סחיטת היין מהפקק ב) שהוא צריך להיין הנסחט ואינו הולך לאיבוד, ולכן אע"ג שלאחר שהיין כבר נסחט אינו נוח לו שיזוב לתוך הכלי, ומ"מ כיון שעצם הסחיטה היא נגד רצונו, נמצא שאף אם תחשוב אותו כניחא לו לגבי התנאי השני, שבנסתם לא ילך לאיבוד, לגבי הסחיטה שהיא עיקר המלאכה שפיר נחשב כפס"ר דלא ניחא לו, משא"כ בנידון שלנו, שכניסת החום אינה כלל ועיקר בגוף המלאכה, ועצם המלאכה הוא רק מה שהחום מפעיל אח"כ את המנוע, ונמצא שבמלאכה הנגררת מחמת הפתיחה ודאי ניחא לו בכל המלאכה מתחלה ועד סוף, וכיון שכן אפשר שנחשב כפס"ר דניחא לו.

אבל מצד הסברא נלענ"ד שלהסוברים שהטעם שאינו מחויב בפס"ר דלא ניחא לו הוא רק משום שנחשב כמלאכה שא"צ לגופה, שפיר מסתבר שבנידון שלנו, אעפ"י שרצונו הוא שבכלל לא יכנס החום לתוכו מ"מ כיון שלאחר שהחום נכנס ודאי ניחא לו בהפעלת המנוע, שפיר מסתבר שנחשב משום כך כמלאכה הצריכה לגופה, אבל הרי נפיש רבואתא הסוברים שאפילו בשאר איסורין שלא שייך כלל הטעם של א"צ לגופה, ג"כ מחלקים בין ניחא לו ולא ניחא, וגם הרמב"ם ז"ל המחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה סובר ג"כ לחלק בין ניחא לו ולא ניחא⁽⁷⁾. וכיון

(7) עיין גם במחה"ש סי' שט"ז, ס"ק י"ב, שכתב דטעמא דשרי לצוד נחשים ועקרבים בשביל שלא ישכנו, הוא משום שאפילו להרמב"ם המחייב במשאצ"ג, כאן שכוונתו רק להנצל מההיזק הרי זה נחשב לגבי צידה כמתעסק בעלמא, ועיי"ש שמסיים "מ"מ לפי דברינו צריכים לחלק בין משאצ"ג ובין פסיק רישא, ועיין במג"א סי' רע"ח. וכוונתו שבפסיק רישא דניחא לו נחשב כמכין משא"כ פס"ר דלא איכפת לו כלל הוא נחשב רק כמתעסק, ועכ"פ באופן זה שלא רק לא איכפת לו אלא שזהו ממש נגד רצונו מוכח שקל יותר ממלאכה שאצ"ג, והיינו משום שכלל הוא שכל

1234567

שכן גם בנידון שלנו הואיל וכוונתו בפתיחת הדלת היא רק להוציא או להכניס אוכלין ומשקין, ומה שהחום נכנס הוא נגד רצונו, אפשר שמה שרוצה אח"כ בהפעלת המנוע הדבר נחשב רק כמחשבה גרידתא בלי שום מעשה, מכיון שעיקר העשייה שעשה בפתיחתו להכניס החום אינה מתיחסת כלל לפתיחתו אלא שנחשב כנכנס מאליו, כיון דלא ניחא ליה בכך. אולם אין זה ברור אצלי. ואפשר שכיון שבמקצת יש ניחותא, יתכן שהכל מתיחס לפותח, וחשיב שפיר כפס"ר דניחא לו.

וקצת דוגמא לכך מזה שכתב המאירי בשבת ק"ג ע"א לענין זה שאין חפין כלי כסף בגורתקין, דאע"ג דלא ניחא לו במחיקת הצורה מ"מ חשיב כפס"ר דניחא לו, הואיל ורוצה בצחצוח הכלי, ועיין גם בכ"מ פכ"א משבת ה"ג, לענין כיבוד הבית, שהכוונה שיש לו בכיבוד הבית ליפותו ולתקנו, נחשבת כוונה לענין השוואת גומות, ואע"פ שחלוק הרבה משם, ואפילו בגדר דוגמא אינו, מ"מ איני יודע להכריע בדבר, ואפשר שגם הנידון שלנו נחשב שפיר כפס"ר דניחא לו.

אולם בעיקר הדבר נלענ"ד שאין איסור להפעיל זרם חשמלי בשבת אלא מחמת התוצאה, כמו בישול והדלקה וכדומה, שמתיחס אליו ונחשב כאילו הוא מבשל או מדליק בידים, משא"כ בנידון שלנו, שכל התוצאה מהפעלת הזרם הוא רק שהגז מתרסס ומתאדה ומקרר, אין אני יודע איזה איסור יש בדבר זה. ועכ"פ איסור תורה ודאי ליתא. אף שהגז מתחמם יותר מהשיעור שהיד סולדת בו בשעה שהוא נוזל, ושייך בו בישול, אין החום מגיע כלל לשיעור שתהא היד סולדת. ובארנו במק"א בארוכה שאין זה שייך כלל לעריכת שעון וכדומה, שרבים סוברים שאסור בשבת משום תיקון מנא או מכה בפטיש. שאני התם שעיקר תפקיד השעון הוא להיותו תמיד ערוך ולהראות את השעה, ולפיכך בכל פעם שהילוכו נפסק הרי זה נחשב כקלקול, ובכל פעם שמכוון אותו, ומחדש הילוכו, הרי זה נחשב כתיקון, משא"כ כאן, אי אפשר כלל לקבוע שהפעלת המנוע נחשבת לתיקון, וההפסקה קלקול, כיון שכמו שצריכים שיעבוד בשעת הצורך כך צריכים גם להפסקתו בשעה שאין בו צורך, שהרי אם ימשיך לעבוד כל הזמן בלי הרף אין לך קלקול גדול מזה.

שאינו מכיון כלל לאותה מלאכה אלא שהיא נמשכת בהכרח כתוצאה מפעולה אחרת, אנו אומרים רק אם נוח לו בזו המלאכה אז היא מתיחסת אליו, משא"כ אם לא נוח כי אז נחשב לגבי אותה מלאכה כמתעסק ואינה מתיחסת כלל אליו, וראה ב"שביבת השבת" ח"א, דף י' ע"ג.

ולכן יש לחשוב את ההפעלה כמשתמש עם הכלי ולא כמתקן גוף הכלי. ואף לדעת ה"חזון איש" שכתב בהל' שבת סי' ג' (לענ"ד דבריו תמוהים מאד) "שכיון שמעמידו על תכונתו לזרום את זרם החשמל בתמידות קרוב הדבר דוח ממלאכת בונה מן התורה כעושה כלי", שכל זה דוקא בשעה שעושה את עיקר החבור של המקרר עם רשת הזרם, בזה הוא סובר שנחשב כבונה, כיון שמעמידו בכך על תכונתו לזרום בשעה שמתחמם ולהפסיק בשעה שמתקרר, אבל בנידון שלנו, שהמקרר מחובר כבר עם הזרם אלא שנפסק מפני הקור, נראה שבמה שגורם להפסיקו אין משום סרך בונה, כיון שלאחר זמן מועט הוא נפסק מאליו, ונמצא שכל בנינו הוא רק לשעה פורתא. ואף שכתב שם "וזרם החשמל אף תיקון לשעה חשיב בונה" היינו בכה"ג שצריך אח"כ מעשה לבטל את הפעולה הקודמת כמו בהדלקה, שסובר שבשעה שמדליק שפיר נחשב כבונה אעפ"י שדעתו — וגם רגיל — לכבותו לאחר זמן, משא"כ בכה"ג שהחבור וההפסק נעשים כל הזמן לסירוגין מאליהם לא מסתבר כלל לומר שבזה שמקדים לשעה קלה את הכנסת הזרם הוא נחשב לבונה, כיון שבזה לא שייך כלל לומר שהעמידו על תכונתו לזרום, הואיל ותכונתו לזרום היתה גם בלא"ה, וגם אינו זורם אלא עד שיגיע למדרגת קור מסוימת ואח"כ הוא נפסק.

ומעתה, כיון שאין כאן מלאכה דאורייתא מסתבר שאין שום חשש בפתיחת הדלת, שהרי גם לענין גרם מלאכה דאורייתא אמרו בגמ' שבת, ק"כ ע"ב, שרק עשייה אסורה, הא גרמא שרי, ומבואר שלא דוקא גרם כבוי הוא דשרי, אלא אף גרם הבערה נמי שרי, כמו"ש שם להדיא המאירי, עיי"ש. הן אמנם שהרמ"א, בסי' של"ד סעיף כ"ב, כתב דלא שרי גרם כבוי כי אם במקום פסידא, מ"מ נלענ"ד, שכל זה דוקא בגרם מלאכה דאורייתא, משא"כ בדרבנן, לא מצינו שאסור, שהרי אפילו לענין יו"ט יש סוברים דגרמא שרי לכתחלה אפילו שלא במקום פסידא, ואף דאנן קיי"ל כהמג"א בסי' תקי"ד סק"ו, שכתב דאסור, מ"מ בדרבנן ממש לא מצינו שאסור. וזה שגרם כבוי אסור אע"פ שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה כבר מבואר בראשונים דמשאצ"ל"ג חמורה טפי, ונחשבת כדאורייתא (').

(8) וצ"ע קצת מהמג"א סי' שי"ד, סק"ה שהוכיח לאסור פס"ר בדרבנן מזה שאסור לפתוח דלת כנגד הנר משום פס"ר של כיבוי, ומשמע שאינו מחלק בין משאצ"ל"ג ושאר דרבנן. אולם עיין בשעה"מ פכ"ה משבת ועוד שתמהו על המג"א.

והושבני שגרם כבוי גחלת של מתכת מותר גם שלא במקום הפסד⁹. ולכן גם בנידון שלנו אף אם ננקוט שבהפעלת הזרם יש גם איסור "מוליד" בגרמא ודאי שרי¹⁰. ופשוט הוא שבנידון שלנו שהחום נכנס תיכף ומקדים ודאי להפעיל את המנוע בשעה קלה אין זה דומה למ"ש שהמגיס חיים משום מבשל, או כמו"ש הריטב"א בשבועות י"ז דקרובי בישול מלתא הוא, וחייב, דשאני התם שמתחיל תיכף להתחמם יותר וממהר להתבשל, משא"כ כאן שהחום גורם שלאחר זמן יתפשט הגז, ויחד אתו המפות, ורק אז תתחיל המלאכה ע"י זה שיגרום חדוש הזרם. באופן זה פשוט הוא שנחשב רק כגרמא בעלמא. וגם אפשר שמכיון שמעיקר הדין אמרו בגמ' דגרמא שרי, לכן אף שהרמ"א הביא דעת המרדכי דלא שרי אלא במקום פסידא, אפשר דדוקא בכה"ג שמכיון להדיא לגרמא, אז הוא דאסור שלא במקום הפסד, אבל בנידון דידן שאינו מכיון אלא לפתוח הדלת, ורק פס"ר הוא שיצא מזה, גרמא בכה"ג לא מצינו שאסור אף לפי המג"א בסי' שי"ד שאוסר פס"ר גם בדרבנן. וקצת דוגמא לכך מהא דבשבות של אמירה לעכו"ם איננו מקפידים לאסור בפסיק רישא כמבואר שם במג"א ובסוף סי' רנ"ג עיי"ש. והשבות של אמירה לעכו"ם חמורה יותר מגרמא, דנפיש רבואתא הסוברים שמותר לכתחלה אפילו שלא במקום פסידא. ועיין גם בש"ך, סי' שפ"ו סק"ו, שמה שמחייב הרמב"ן בגרמי אפילו בשוגג, היינו מפני שסובר שהחוב בגרמי הוא מדאורייתא, אבל הש"ך שהכריע שהחוב הוא רק מדרבנן סובר שבשוגג פטור. עכ"פ רואים אנו דלגבי גרמא מחלקים בין שוגג למזיד, וכיון שכן אפשר שיש כמו כן לחלק בנידון שלנו בין מכיון להדיא ובין פסיק רישא.

(סוף יבוא)

9) ועיין גם באבני"ז או"ח סי' קנ"ט, ס"ק כ"ב שהביא דעת רש"י שהטעם שמותר לבשל בחמה הוא משום שאין דרך בישול בכך, והקשה שלפ"ז מדרבנן מיהא ליתסר, כמו כל מלאכה כלאחר יד, ותירץ שבכה"ג שמתבשל מאליו שלא ע"י מעשה לא גזרו בכלאחר יד כמו שבכרמלית לא גזרו רבנן, ועיי"ש שסובר דכללא הוא בכל המלאכות.

10) ועיין גם בבית אפרים, חיו"ד סי' ס"ב, שסובר שמותר לעשות גרמא ע"י עכו"ם ולא אסור כלל משום שבות דאמירה לעכו"ם. וזה שאסור "לגרום" ביטול כלי מהיכנו, אעפ"י שהוא רק מדרבנן, נחבאר אצלי במק"א שאין זה עניין לכאן.